סדרת

זכרונות מאר"ץ

זכרונות וסיפורים קצרים
על חייהם של יהודי ארם צובא (חלב)

גיליון מס' 5

ד"ר חיים דאיה

המרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובה (חלב)
World Center for Aleppo (Halab) Jews Traditional Culture

זכרונות וסיפורים קצרים
על חייהם של יהודי ארם צובא

גיליון 5

ד"ר חיים דאיה

סיפורים וראיונות במסגרת סדרה זו הם אוטנטיים ומובאים ככתבם וכלשונם (לעיתים בעריכה קלה מתחייבת), על דעת יוצריהם וללא מעורבות שלנו בתכנים.

*התמונות בספר זה הן להמחשה בלבד

יצא לאור ע"י
המרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובא (חלבּ)
רח' הרב אהרונסון 4, תל אביב, 6801233, ישראל.
דואר אלקטרוני: office@aleppojews.co.il
אתר המרכז: www.aleppojews.co.il

ייזום, היגוי וליווי: משה כהן יו"ר המרכז.
עריכה ועיצוב גרפי: שלמה מריו ספדייה.

נדפס בישראל
ה'תשפ"ו - 2025

המרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובה (חלב)

WORLD CENTER FOR ALEPPO JEWS TRADITIONAL CULTURE

מטרות

*ריכוז חומר היסטורי מקיף, שייתן ביטוי נאמן לקהילת יהודי ארם-צובא (חלב) עתיקת היומין ולמורשתה, שתרמה רבות להיסטוריה העולמית של עם ישראל בישראל ובארצות פזוריו והוסיפה פרק חשוב במסכת חייו.

*עריכת מחקר יסודי על תולדות קהילת ארם-צובא וסביבותיה, מבחינה היסטורית, כלכלית, חברתית, דתית, תרבותית ורוחנית, תוך דגש על היותה קהילה שורשית שהצמיחה, במשך דורות, חכמים, גדולי תורה, שהעשירו בספריהם, בדברי הלכה והגות, את תרבותו של עם ישראל, כמו גם אישי חברה וכלכלה שתרמו רבות לישראל ולחברה האנושית.

*טיפוח וקיום מורשת קהילת ארם-צובא במסגרת טיפוח מורשת העדות בישראל המתחדשת.

המייסדים הקימו את המרכז לאור הרעיון, שטיפוח המורשת המפוארת של הקהילה ושימורה, למען הדור הזה והדורות הבאים, חיוניים הם לידיעת תולדות העם היהודי, לקיומו ולשמירת עושרו הרוחני.

המרכז העולמי למורשת יהדות ארם-צובא (חלב)

רח' הרב אהרונסון 4, תל אביב, 6801233, ישראל

דוא"ל: office@aleppojews.co.il

www.aleppojews.co.il

תוכן העניינים

סיפור חיים מחלב לישראל
ד"ר חיים דאיה

שורשים בחלב – ילדות ולב הקהילה

חיים דאיה נולד בחלב בשנת 1946, אל תוך עולם שבו המסורת היהודית שזורה עמוק בחיי היומיום. משפחתו, שורשית בסוריה מזה מאות בשנים, הגיעה ככל הנראה מיהודים ספרדים שהתיישבו בחלב לאחר גירוש ספרד בשנת 1492. כבר מילדותו המוקדמת, בין גיל 3.5 ל-4, נשלח חיים ל"תלמוד תורה" המקומי, (ה׳כּוּתָּאב) ששימש אז כתחליף לגן ילדים. שם, הוא נחשף לעולם עשיר של שפות ותורה. הלימודים החלו בלימוד יסודות השפה העברית – האותיות, ולאחר מכן שיטת "אָסַקָר", שהתמקדה בקריאת טקסטים מודפסים ללא הבנתם המיידית, תוך שימת לב לניקוד ולסימני קריאה כמו מקף, שווא, קמץ, פתח וכו׳.

חצר בית הכנסת בְּגָ׳מִילְיֵה

בהמשך, התקדם חיים ללימוד קריאת התורה עם טעמים חלביים מקוריים, שהיוו נדבך חשוב במסורת הקהילה. יתרה מכך, בחלב לכל ספר קודש – מחמישה חומשי תורה, דרך ספרי הנביאים, ועד לתהילים, משלי, איוב וחמש המגילות (שיר השירים, איכה, רות, קהלת ומגילת אסתר) – הייתה נגינה וטעמים מיוחדים משלו. כל אלו נלמדו בעל פה, תוך שינון קפדני. רק בשלב מאוחר יותר, החל הלימוד המעמיק יותר של התפילה, מתחילתה ועד סופה, ולאחר מכן ה"שַׁרְח" – תרגום התורה לערבית, שלימד אותם חכם יוסף טוויל ז״ל, בנו של חכם משה טוויל ז״ל. שיא לימודי הקודש כלל לימוד גמרא, בדגש על מסכת מגילה, שאף היא תורגמה לערבית. חיים זוכר שבגיל עשר, בהיותו בכיתה ה', כבר

ה״כותאב״ בחלב

היה בקיא במסכת מגילה, וידע את כל התנ"ך, על פרשנויותיו ולימודי הגמרא. לאחר מכן, המשיך ללמוד ב"מדרש בית נשיא", שם למד כשנתיים אצל הרב משה טוויל ז"ל, ולאחריו אצל הרב יום טוב ידיד הלוי ז״ל.

לצד לימודי הקודש האינטנסיביים, חיים רכש בקיאות בשפות אחרות ובנושאים שונים: ערבית, צרפתית וחשבון, ששלושתן נלמדו במקביל כבר

מכיתה ב', כמקובל בבתי הספר הכלליים בחלב. הקהילה היהודית בעיר חולקה בין השכונה העתיקה בחסיטה, ששימשה בית לדורות של יהודים, לבין השכונה החדשה, ג'מיליה, שהוקמה בשנת 1920 ונקראה על שם המושל העות'מאני ג'מאל פאשה. ג'מיליה הפכה למעונם של האמידים יותר, בעוד משפחות פחות אמידות נותרו בשכונות הוותיקות. משפחתו של חיים עברה לג'מיליה, ושם גם למד בבית הספר. אך מעל לכל, בית הכנסת היה לב ליבה הפועם של הקהילה היהודית בחלב. הוא לא שימש רק כמקום תפילה, אלא היה המרכז החברתי הבלתי מעורער, המקום היחיד שבו יכלו יהודים להיפגש, לראות חברים, ולקיים את חיי הקהילה על כל גווניהם.

בית הכנסת הגדול בחלב

החשכה יורדת – הידרדרות המצב והבריחה הראשונה

השקט היחסי בחיי הקהילה היהודית בחלב החל להתערער באופן דרמטי בדצמבר 1947. אישור תוכנית החלוקה של האו"ם, שהייתה אמורה לסלול את הדרך להקמת מדינה יהודית, הצית גל של מהומות אלימות ברחבי העיר. הרחובות בערו, ורבים מבתיהם של היהודים נשרפו. בית הכנסת הגדול של חלב, מוסד היסטורי ועתיק ששורשיו מגיעים עד לתקופת בית המקדש השני, עלה באש, ועמו חנויות רבות שהיו בבעלות יהודית. למרבה המזל, בתוך התוהו ובוהו וההרס, איש לא נהרג.

גל של מהומות אלימות ברחבי העיר חלב

למרות הקשיים הכלכליים שאפיינו את שנות ה-50, הקהילה לא הייתה לבדה במאבקה. "אוצר התורה", ארגון יהודי מניו יורק בראשות יצחק שלום ז"ל, שהיה במקור מחלב עצמו, שלח סיוע חיוני. כספים אלה נועדו לתמוך בבית הספר היהודי ולסייע לעניים בקהילה, שכן לקהילה עצמה לא

היו עוד מקורות הכנסה משמעותיים או תורמים עשירים שיכלו לספק את צרכיה.

המהומות של 1947 הותירו חותם עמוק, והיוו זרז לגל הגירה משמעותי. כמחצית מהאוכלוסייה היהודית בחלב נטשה את העיר. רבים פנו תחילה לביירות, בירת לבנון הסמוכה, ומשם המשיכו הרוב בעיקר לארצות הברית, ארגנטינה, מקסיקו ופנמה. בודדים בלבד בחרו לעלות לישראל באותה תקופה, מה שמעיד על היעדים המועדפים על ידי המהגרים היהודים מסוריה.

דרכו של רופא – לימודים בדמשק וייעוד לרפואה פרטית

לאחר שסיים את לימודיו המקיפים בחלב, חיים ניגש לבחינות הבגרות (שכונתה בסוריה "בַּקָלוֹריה"), ועם ציונים מצוינים, התקבל לפקולטה לרפואה באוניברסיטת דמשק. הוא נאלץ ללמוד בבירה, שכן בחלב לא הייתה פקולטה לרפואה באותה עת. לימודי רפואה בסוריה לא היו פשוטים; לא היה מבחן פסיכומטרי, והקבלה התבססה אך ורק על ציוני הבגרות.

הפקולטה לרפואה בדמשק

חיים למד רפואה שבע שנים בדמשק. הוא מציין שרמת הרפואה בסוריה הייתה גבוהה מאוד, "טובה יותר מרוב מדינות ערב, ממש כמו באירופה." אולם, שירותי הבריאות המצוינים היו נגישים בעיקר לבעלי אמצעים, שכן

"אין כיסוי אוניברסלי," בניגוד לישראל, מה שיצר הבדל מהותי בנגישות לשירותי בריאות. לעניים, המסלול היה קשה יותר, והם נאלצו להסתמך על בתי חולים ומרפאות ממשלתיות שרמתן הייתה פחותה. עם זאת, חיים מדגיש: "אנחנו הרופאים לא גבינו הרבה כסף. הערכנו את העובדה שלאנשים רבים לא היה הרבה כסף, אז לא לקחנו מהם הרבה. גבינו סכום סמלי, למרות שאותו סכום סמלי איפשר לנו לחיות בנוחות."

כסטודנט, מצבו הכלכלי של חיים לא היה קל, והוא התפרנס ממתן שיעורים פרטיים. ליהודים לא הותר לעבוד במוסדות המדינה, אך הותר להם לעבוד במגזר הפרטי. הגבלה זו היא שדחפה אותו לבחור ברפואה, מקצוע שהיה כולו במגזר הפרטי. "כל המרפאות שם היו פרטיות. לא עבדנו עבור הממשלה." לאחר סיום לימודיו, התמחה שנה בבית החולים הצרפתי "סן לואי" בחלב, בית חולים פרטי, שבזכות שליטתו המעולה בצרפתית, התקבל אליו. במהלך שנה זו, דיבר חיים בעיקר צרפתית עם הרופאים והאחיות-נזירות, ורק עם החולים בערבית. הוא מדגיש כי חייו בסוריה, למרות הקשיים, היו טובים: "לא סבלתי. הייתה לי עבודה טובה וכל ילדיי למדו."

צלו של המרגל – אלי כהן והחמרת הפיקוח

היחסים בין סוריה לישראל היו מתוחים תמיד, אך הידרדרו באופן דרמטי לאחר מלחמת 1967. אולם, עוד קודם לכן, בעקבות חשיפתו של המרגל הישראלי אלי כהן במאי 1965, חלה החמרה משמעותית ביחס ליהודים

"האיש שהצליח לבצע את עלילת הריגול הגדולה ביותר בתולדות סוריה"

הישראלי אלי כהן נתלה הבוקר בדמשק

הצליח לחדור לצמרת השלטון בסוריה ונידון לפני 10 ימים באשמת ריגול למען ישראל. – עלה על הגרדום בגבורה עילאית

מכתב צוואה של אלי כהן

"פירוש לא הוגן" לדברי אשכול

בסוריה. חיים, בהיותו סטודנט שנה א' לרפואה, עקב בדאגה אחר משפטו של כהן בטלוויזיה. הוא אף זיהה את מבטאו החלבי הייחודי של כהן, מה שהפתיע והדהים את כל מי ששמע.

חיים ידע שמשפחת אלי כהן היא במקור משפחת חלבית בשם משפחת גינדי כהן שהיגרה למצרים ושאביו של אלי, שאול גינדי, היה יליד חלב. הוצאתו להורג הפומבית של כהן בכיכר מרג'ה בדמשק, בנוכחות הרבנים זאכי אסא ונסים אינדיבו ז"ל שבאו להקרא לו וידוי דתי בטרם נתלה סימנה נקודת מפנה אפלה וקשה ביותר עבור היהודים בסוריה. "היה ממש נורא, אף אחד לא היה יכול לצאת מן הבית, אחרי שעה עשר," הוא נזכר בקשיי התקופה.

מאותו רגע, חייהם של יהודי חלב השתנו לבלי הכר. הם הושמו תחת מעקב הדוק וקפדני של הרשויות. מכתבים נפתחו ונקראו, ואף אחד לא יכול היה לעזוב את חלב בדרכים רשמיות. הדרך היחידה הייתה בריחה חשאית,

לרוב דרך הגבול לביירות. ההגבלות הלכו והתחזקו עוד יותר במהלך מלחמת ששת הימים (1967). לאחר השעה 22:00 הוטל עוצר נוקשה, ואף אחד לא הורשה לצאת מביתו. נסיעות ברחבי סוריה דרשו אישור מיוחד, וחיים, שלמד רפואה בדמשק, נזקק לאישור כזה כל העת, מה שהוסיף לסבל הרב.

אף על פי כן, באופן מפתיע, כסטודנט בדמשק, חיים לא חש גזענות או אנטישמיות ישירה. "לא הייתה גזענות כלל," הוא מצהיר. "היו לי יחסים טובים מאוד עם שאר הסטודנטים. איש לא דיבר אלי מילה רעה. הדברים היו 100% נורמליים, גם מצוות ההוראה וגם מהסטודנטים. מעולם לא הרגשתי משהו רע." הוא זוכר שפרופסור ערבי-מוסלמי בשם כנען ג'אבי, בא לשאול לשלומו לאחר מלחמת ששת הימים, והעיד כי מעולם לא הופלה לרעה באוניברסיטה. חיים מדגיש כי "תושבי סוריה אינם רעים. זו הפוליטיקה," וכי למרות השפעת הסוגיה הפלסטינית על היחסים הכלליים, תושבי חלב מעולם לא התעללו בהם ולא היו מעשי טבח נגד יהודים.

רופא "עממי" – אמון, כבוד ושירות בלתי פורמלי

בשנת 1970, כשחאפז אל-אסד עלה לשלטון, חל שיפור קל במצב היהודים. חיים מציין שהיותם של העלווים (הקבוצה האתנית של אסד) מיעוט, הם נטו להגן על מיעוטים אחרים. החלו להנפיק דרכונים בתמורה לפיקדון משמעותי של כ-10,000 דולר, מה שאפשר לאדם אחד מהמשפחה לנסוע

ולחזור. למרות הקלות אלו, יהודים רבים המשיכו לברוח, מבינים שלמרות השינוי, אין להם עתיד אמיתי בסוריה. הם נמלטו לטורקיה או ללבנון, ומשם, חלקם פנו לישראל.

חיים חזר לחלב לאחר סיום לימודיו, בסוף שנת 1972, ופתח קליניקה פרטית משלו. עבודתו פרחה והוא הפך למפורסם ביותר בעיר. "רופאים בחלב זכו לכבוד עצום, במיוחד אלה שהצליחו והביאו תוצאות טובות," הוא מספר. מידת האמון שאנשים רכשו כלפיהם הייתה מוחלטת: "בסוריה, רופאים הם כמו פסיכולוגים למטופליהם. אנחנו מכירים את כל המשפחה." מוניטין זה הגיע למקומות נידחים. "פעם אחת," הוא מספר בחיוך, "מישהו עצר מונית וביקש מהנהג לקחת אותו לרופא בחלב בשם חיים דאיה. הוא לא ידע דבר מלבד שמי.

נהג המונית השיב לו: 'הוא רופא ידוע, מי לא מכיר אותו?', ומיד הביא את המטופל אליי." אנשים הגיעו אליו מכל עבר - כורדים רבים מצפון סוריה, אמנים, זמרים, מגישי טלוויזיה, ואפילו פקידי ממשל רמי דרג, ש"הגיעו אליי בנימוס עמוק וכבוד מופרז". חייו בסוריה, הוא מדגיש, היו טובים: "לא סבלתי. הייתה לי עבודה טובה וכל ילדיי למדו."

אחוז קטן בלבד ממטופליו היו יהודים, שכן רוב הקהילה כבר עזבה. "לו הייתי צריך להסתמך רק על יהודים, לא הייתי מתפרנס," הוא מודה.

למעלה מ-97% ממטופליו היו לא יהודים: מוסלמים, נוצרים, ארמנים, כורדים וצ'רקסים. חיים עסק ברפואה כללית פרטית, ובנה מוניטין כמי שעוזר לקהילה ללא לאות. הוא נהג לבקש מחבריו המנתחים לגבות מחיר מופחת או לטפל בחולים עניים בחינם אם לא היה להם כסף, מתוך הבנה ש"אם הוא ישלם לך, הוא ילך לקבץ נדבות." מעבר לרפואה, חיים אף סייע לאנשים בעניינים הקשורים למדינה. הוא מספר שמפלגת הבעת' הייתה חילונית ולא התנגדה לדת, כל עוד לא הייתה התנגדות לשלטון. הותר להכניס דברי דת כמו תפילין, תנ"כים וסידורים, שלעיתים נשלחו מישראל אך סומנו כ"מודפסים בקנדה". המודיעין הסורי היה פונה לחיים כדי לבדוק אם בספרים יש תוכן פוליטי, והוא היה זה שאחראי לאישורם. "כמובן שידעתי אם זה פוליטי או לא," הוא מצהיר, והם קיבלו את דעתו. חיים נהג לסגור את המרפאה בימי שישי בצהריים ולפתוח אותה רק ביום ראשון, כפי שנהגו היהודים בחלב.

חיים פרטיים וקשרי קהילה בחלב

חכם יוסף שאשו זצ"ל

בשנת 1975 התחתן חיים עם רות, בתו של הרב יוסף שאשו ז"ל. הרב היה דמות רבת השפעה בקהילה, מנהל תלמוד תורה במשך שנים רבות בחלב, במקומו של חכם יצחק שחיבר זצ"ל שעזב את חלב לבואנוס איירס. הוא ניהל את המוסד עד שעזב את חלב בשנת 1979, ושימש גם כמוהל. חמו של חיים למד אצל הרב משה טוויל זצ"ל, שנחשב לרב גדול שרוב רבני התפוצות באותה תקופה היו תלמידיו. בין תלמידיו הבולטים של הרב טוויל ניתן למנות את חכם שחיבר, חכם הררי, חכם שחוד שרים, וחכם יעקב עטייה. חיים מציין שחכם שחיבר והרב עובדיה יוסף היו גאוני הדור והפוסקים הספרדים הגדולים ביותר בעולם באותה תקופה, ורבים היו פונים אליהם בשאלות בהלכה. חיים גם מזכיר את משה עסיס, מומחה גדול לתלמוד הירושלמי ופרופסור באוניברסיטת תל אביב. עסיס, המבוגר מחיים בכמה שנים טובות, חיבר ספר על התלמוד הירושלמי ונחשב למומחה הגדול בעולם בתחום זה. חיים פוגש אותו בקביעות כאשר הוא מגיע לתל אביב ללמד, והם מקיימים קשרי חברות עמוקים.

החכם יצחק שחיבר זצ"ל והרב עובדיה יוסף זצ"ל בעת ביקורו של הרב יוסף בארגנטינה

ההחלטה הבלתי הפיכה – הבריחה אל הלא-נודע

למרות הצלחתו המקצועית והמוניטין הטוב שצבר, התחושה ש"אין עתיד" ליהודים בחלב ריחפה באוויר והלכה והתגברה. "הקהילה הייתה קטנה מאוד, לא היה שום עתיד," הוא מסביר בכאב. תחושה זו דחפה רבים, ובהם משפחתו של חיים, לעזוב. המחשבה על עזיבה החלה להתגבש, ובסופו של דבר, הוא עזב את חלב והגיע לישראל בשנת 1987.

חיים מספר על אירוע מכונן שהתרחש בשנת 1986, עוד לפני בריחתו הסופית. הוא נסע עם אשתו לפנמה, כשהוא משאיר מאחור את ארבעת ילדיהם הקטנים כערבון לחזרה לסוריה. במהלך הנסיעה, הגיעה אליו הידיעה המטרידה שהמודיעין הסורי החל לשאול עליו ולחשוד בנסיעותיו

התכופות לאמריקה. "אתה חייב לעזוב," הזהירו אותו מקורביו שחששו לחייו.

אז הופיע מבריח, שהעביר לו מילת קוד סודית. המבריח הודיע לחיים ש"בשבוע הבא נצטרך להבריח אותך לטורקיה, דרך הגבול הטורקי." זה קרה לאחר שחיים חזר לחלב באותה שנה. באותה תקופה ממש, כמה אנשים שניסו לברוח נתפסו ונכלאו בתנאים קשים מנשוא. חיים אף נהג להביא להם אוכל לכלא, מתוך דאגה עמוקה.

מפנמה, הגה חיים תוכנית נועזת לשחרור האסירים. כשמכר מהקהילה הציע לשגר מברקים לכל העולם, חיים עצר אותו. במקום זאת, הוא יעץ להם לפנות למחלקת המדינה של ארצות הברית ולבקש מהנשיא האמריקאי לשלוח אדם בסודיות לפגישה פרטית עם חאפז אל-אסד, מבלי לפרסם את הסיפור. חיים ידע שהשלטונות הסורים אינם אוהבים חשיפה פומבית. שבועיים-שלושה לאחר מכן, הגיעה הידיעה בחדשות: ג'ימי קרטר, נשיא ארה"ב לשעבר, ערך ביקור פרטי ולא פוליטי בסוריה. חיים ניגש לרב ואמר לו שהאסירים ישוחררו בקרוב. ואכן, יומיים לאחר ביקור קרטר, הם שוחררו, עדות ליעילותה של התוכנית החשאית.

5,000 יהודי סוריה נתונים להתנכלויות המשטרה החשאית

עיתון "דבר" 1988

ההחלטה לעזוב הייתה קשה מאין כמותה. לחיים ולאשתו היו ארבעה ילדים קטנים, כולם נולדו בחלב: בתם הבכורה בת 11, עזרא בן 9.5, יוסי בן 5 ומשה בן שנה. "אנחנו ברחנו לטורקיה, לעיר אנטקיה, נשארנו ארבעים יום באנטקיה," הוא מספר. הם ברחו עם דרכונים מזויפים, צעדו שמונה שעות ברגל, במסע שהיה "מאוד קשה" ו"נורא". הם נאלצו לתת כדורי שינה לילדים כדי שלא יבכו, ולצעוד במשך שעות ארוכות לעבר הגבול, תוך סיכון חיים ממשי. חיים מתרגש בבירור כשהוא נזכר ברגעים הללו, ומציין שסיפור בריחתו מפתיע תמיד את כל מי ששומע אותו.

שחר חדש בישראל – נוסטלגיה וכאב על סוריה

בתחושת הקלה והכרת תודה, חיים הגיע לישראל. הוא ומשפחתו שוכנו תחילה בבית מלון, ולאחר מכן שכרו בית בחולון, קרוב למקום מגוריהן של אחיותיו. למרבה מזלו, הוא לא נאלץ לעבור בחינה כדי לעסוק ברפואה, שכן ניסיונו בן 14 השנים כרופא הוכר. הוא הצליח להבריח את הדיפלומות שלו מסוריה, ומכיוון שערבית היא שפה רשמית בישראל, לא היה צורך לתרגם אותן, וכך קיבל את רישיון הרפואה שלו במהירות יחסית.

כיום, כשהוא צופה במתרחש בסוריה, חיים חש "כאב וצער" עמוקים. הוא השאיר שם חברים רבים, ועד היום, אנשים מחלב כותבים עליו בפייסבוק. ילדיו שולחים לו באופן קבוע פרסומים אלה, בהם משבחים אותו כ"רופא גדול" ומביעים צער על עזיבתו. למרות שהשאיר מאחור את כל עברו, חיים

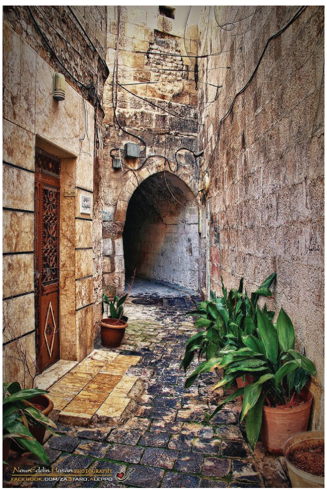
עדיין מקפיד לדבר ערבית בבית עם אשתו, כשפה המקשרת אותם לעברם המשותף.
לגבי עתידה של סוריה, דעתו של חיים קודרת. הוא מייחס זאת להשפעתן הגוברת והמזיקה של איראן ורוסיה. הוא רואה באיראנים "מפחידים יותר מהרוסים," שכן "לאיראן ולחיזבאללה יש שליטה מוחלטת על סוריה," מה שמבשר רעות לעתיד המדינה.

חיים מקפיד להעביר לילדיו את מנהגי יהודי חלב, ומגלה גאווה גדולה במורשת זו. ״אני נחשב כאן בארץ, אולי, למומחה הגדול ביותר למנהגים הדתיים של יהודי חלב״ הוא אומר. "לימדתי אותם את ההתחלה, והם עשו מחקר על מורשת יהודי חלב. בניי, הבכור והשני עלו עליי," הוא מוסיף בחיוך, מביע סיפוק על כך שילדיו ממשיכים את דרכו בשמירת והעמקת המורשת המשפחתית והקהילתית.

*****

סוף דבר: מורשת של חוסן, אמונה ותקווה

סיפורו של ד"ר חיים דאיה, רופא ואיש קהילה מחלב, אינו רק מסע אישי של הישרדות ובריחה; הוא סיפור על חוסן בלתי רגיל, אמונה עמוקה ורוח אנושית שלא נכנעת. זהו סיפור המהדהד את גורלם של אלפי יהודים שעזבו את בתיהם במזרח התיכון, אך נושא עמו גם מסר אוניברסלי על היכולת להתרומם מתוך חורבות, לבנות חיים חדשים, ולשמור על מורשת גם אל מול תמורות היסטוריות אדירות.

מסימטאות חלב העתיקה, על בתיה וריחותיה, דרך סערות הפוליטיקה והפרעות, ועד לשחר החדש בארץ ישראל – ד"ר דאיה מייצג דור שלם שנשא על כתפיו את נטל ההיסטוריה ואת תקוות העתיד. הוא לא רק רופא שריפא גופים, אלא גם איש חסד שריפא נשמות, גשר בין קהילות, ושומר על לפיד המסורת הבוער גם בארץ חדשה.

כיום, כשהוא מתבונן בסוריה שהשאיר מאחור – ארץ של כאב וחוסר וודאות – ליבו של ד"ר דאיה נשאר חלוק. אך מבטו אל העתיד אינו רק מבט של צער. הוא רואה את ילדיו ונכדיו ממשיכים את דרכו, חוקרים את מורשת חלב, משמרים את הנגינות העתיקות ואת טעמי התורה הייחודיים.

בכך, הם לא רק מחברים את העבר להווה, אלא גם מבטיחים כי קולם וסיפורם של יהודי חלב לא ישתתקו לעולם.

סיפורו של ד"ר חיים דאיה הוא קריאה לזכור, להתגעגע, אך בעיקר – לבנות. לבנות עתיד טוב יותר, המושתת על ערכי אהבת האדם, החמלה והמסורת, גם כאשר העולם סביב משתנה ללא הרף. הוא מהווה עדות חיה לכך שגם מתוך הגלות והקושי, יכולה לצמוח תקווה, וכי שורשים עמוקים אינם נתלשים, אלא מועתקים בזהירות, פורחים מחדש ומעניקים חיים חדשים.

התרגום לעברית של תוכן הטקסט של איאד ג'מיל מחפוז על ד"ר חיים דאיה

ד"ר דאיה זכה למוניטין רחבים בקרב אנשי הרובע (ג'מילייה), מכל הקהילות הדתיות ומהקבוצות החברתיות השונות, תודות למה שנכלל בתפקודו מבחינת יידע ומהירות ביצוע. לאחר מכן, נפוצו המוניטין שלו בקרב יתר תושבי העיר (חלב), דבר שהפך אותו למקור משפחתו, שהתגאו כולם בו-במיוחד אביו, האדון עזרא דאיה שהיה הבעלים של עסק למכירת דברי מזון ברובע הג'מילייה שאותו ניהל יחד עם בנו האחר, אדמונד.

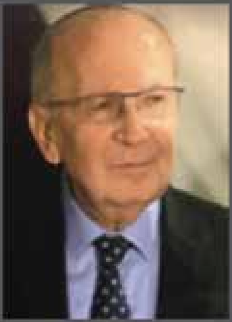

צילום השער של הסופר והחוקר, איאד ג'מיל מחפוז: "סיפורי יהודי הג'מילייה" שיצא לאור בשנת 2022.

نال الدكتور داية شهرة واسعة بين أبناء الحي من الطوائف الدينية والشرائح الاجتماعية المختلفة لما كان ينطوي عليه عمله من مهارة ودراية باديتين، ثم ما لبثت أن تعززت شهرته بين سائر أهالي المدينة، مما جعله مصدر فخر لأفراد أسرته واعتزازهم جميعاً، لاسيما والده الخواجة (عزرا داية). التي كان يملك متجراً لبيع المواد التموينيّة في حي الجميليّة، ويديره مع ابنه الآخر (ادمون).

קטע מספרו של איאד ג'מיל מחפוז על ד"ר חיים דאיה

נדפס בישראל
ה'תשפ"ו - 2025

ד"ר חיים דאיה

נולד בחלב בשנת 1946 , בצעירותו למד בתלמוד תורה ובבית המדרש אצל חכם משה טוויל זצ"ל. לאחר שהשלים את חוק לימודיו יצא ללימודי רפואה באוניברסיטת דמשק. ד"ר דאיה שב לחלב לעסוק במקצוע הרפואה ושם נשא לאישה את רות, בתו של חכם יוסף שאשו זצ"ל. להם נולדו ארבעה ילדים בעיר חלב. ד"ר דאיה היה מרופאיה המפורסמים של חלב הן בקרב היהודים והן בקרב העדות השונות, רבים מבכירי הממשל היו ממטופליו. תודות לקשריו עם הממשל סייע רבות לבני הקהילה בענייניהם מול השלטונות. בשנת 1987 , ד"ר דאיה ומשפחתו, ברחו את גבול סוריה-טורקיה ובדרך לא דרך הגיעו לארץ ישראל. ד"ר דאיה המשיך להיות רופא נערץ בישראל והנו מחשובי קהילת ארם צובא המתגוררים בישראל. ד"ר דאיה מפורסם בהיותו בקיא במנהגיה ובתורתה של קהילת יהודי חלב.

חיים מתגורר כיום בגבעת שמואל. ילדיו, ממשיכי דרכו ומורשתו, הקימו גם הם משפחות מבורכות בארץ.

סיפורו של ד"ר חיים דאיה הוא מסע מרתק המשתרע על פני עשרות שנים ויבשות, ומשקף את גורלם המורכב של יהודי סוריה במאה ה-20. מילדות תלת-לשונית בעיר חלב התוססת, דרך שנות דיכוי ועד לבריחה דרמטית לישראל – סיפורו שזור באירועים היסטוריים ובתובנות עמוקות על קהילה שנעלמה ועל מורשת שנשמרת.